

การใช้เทคนิค AIC เพื่อการเฝ้าระวังและการมีส่วนร่วมของชุมชน
ในการอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด ในพื้นที่ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ
จังหวัดเพชรบูรณ์

Using AIC Technique for Monitoring and Participation of Community to
Conservation of Freshwater Jellyfish at Nong Mae Na Subdistrict
Khao Kho District, Phetchabun Province

¹เจน จันทรสุภาเสน (Jane Chantarasupasen)

²กาญจน์ คุ่มทรัพย์ (Kan Khoomsab)

³รุจิรา คุ่มทรัพย์ (Ruchira Khoomsab)

⁴ศศิธร แทนทอง (Sasithorn Tantong)

⁵เขมปรีต ขุนราชเสนา (Kheamparit Khunratchasena)

⁶ฤทัยรัตน์ น้อยคนดี (Ruthairat Noikondee)

⁷ชชรัตน์ ศรีจันทวงศ์ (Chachurat Srichantawong)

⁸กฤติกา บุรณโชคไพศาล (Kritika Buranachokpaisan)

¹คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

(Faculty of Management, Phetchabun Rajabhat University)

^{2,3,4,5,6,7,8}คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

(Faculty of Science and Technology, Phetchabun Rajabhat University)

Email: topkan13@hotmail.com

Received April 28, 2020; Revised July 8, 2020; Accepted December 20, 2020

Abstract

The objective of this research was to develop AIC technique for monitoring and participation of community to the conservation of Freshwater Jellyfish at Nong Mae Na Subdistrict Khao Kho District, Phetchabun Province. The sample of this study was 30 members of the forest conservation community group in Nong Mae Na Sub-district, Khao Kho District, Phetchabun Province. The sample was selected based on a purposive sampling. Data were collected by questionnaires and interview using AIC technique (Appreciation, Influence, and Control) and focus

group. In addition, the researcher collected data from in-depth Interview. Data collected were then arranged systematically to determine the content consistency and descriptively presented. The duration of the study was six months. The results of this study indicated that the community group proposed the implementation guidelines for promoting the community surveillance and participation in the conservation of freshwater jellyfish in Nong Mae Na Sub-district, Khao Kho District, Phetchabun Province for four projects, namely 1) the development of Khek River and clean water sources, 2) the conservation of freshwater jellyfish, 3) the development of hiking trails for community forest development, and 4) the promotion of local people to forestation. AIC technique is a model of a participatory action research that aims to develop and solve social and community problems with a starting point from the community support for local people or representative to create new knowledge for themselves.

Keywords: AIC Techniques; Surveillance; Community Engagement; Freshwater Jellyfish Conservation

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโครงการการมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิค AIC เพื่อการเฝ้าระวังและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด ในพื้นที่ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มชุมชนคนรักป่า ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 30 คน ในการเลือกตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบจำเพาะเจาะจง เก็บข้อมูลโดยชุดคำถามและแบบสัมภาษณ์ โดยใช้เทคนิค A-I-C (Appreciation, Influence, and Control) โดยการสนทนากลุ่ม เก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และนำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบข้อมูลหาความสอดคล้องเชิงเนื้อหาและนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา ใช้ระยะเวลาดำเนินการ 6 เดือน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชุมชนได้เสนอแนวทางการดำเนินโครงการเพื่อการเฝ้าระวังและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด ในพื้นที่ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 4 โครงการ ได้แก่ 1) พัฒนาลูมน้ำเข็ก และแหล่งน้ำสะอาด 2) อนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด 3) พัฒนาเส้นทางเดินป่าเพื่อพัฒนาป่าชุมชน และ 4) ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกป่ากำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน เทคนิค AIC เป็นรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคมและชุมชน โดยเป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจากชุมชนสนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน

คำสำคัญ: เทคนิค AIC; การเฝ้าระวัง; การมีส่วนร่วมของชุมชน; การอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด

บทนำ

แก่งบางระจัน ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมธรรมชาติ ฟีลลิ่งนานาพันธุ์ และแมงกะพรุนน้ำจืด ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นพิเศษอยากมาเห็นแมงกะพรุนน้ำจืด สายพันธุ์น้ำไหล ที่มีการรายงานพบเป็นแหล่งที่ 2 ของโลก แมงกะพรุนน้ำจืดชนิดนี้มีชื่อวิทยาศาสตร์: Craspedacusta sowerbyi Lankester, 1880 และเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2558 จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ประกาศให้แมงกะพรุนน้ำจืด สายพันธุ์น้ำไหล เป็นสัตว์น้ำประจำจังหวัดเพชรบูรณ์

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการตั้งถิ่นฐานและเริ่มมีการใช้ประโยชน์พื้นที่ทำการเกษตรในเขตพื้นที่แก่งบางระจันเพิ่มมากขึ้น จากแม่น้ำสายบุรีลุ่มเริ่มมีสารเคมีจากโรงงานปนเปื้อน อีกทั้งยังมีการนำปลาที่ไม่ใช่พันธุ์ท้องถิ่นมาปล่อยจนรุกราน “เจ้าถิ่น” อย่างปลาพุง ปลาสร้อยจนแทบไม่เหลือ ชาวบ้านหนองแม่นาจึงมีความกังวลและต้องการอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืดเพื่อให้มีอยู่ในสายน้ำเข็กไปนาน ๆ ถ้าหากแมงกะพรุนน้ำจืดเหล่านั้นสูญพันธุ์ไปจากลำน้ำเข็ก จะกระทบหรือไม่กระทบอะไรกับระบบนิเวศลำน้ำเข็กบ้าง การอยู่หรือการหายไปของแมงกะพรุนน้ำจืดอาจจะไม่มีผลกระทบอะไร เหมือนที่เคยมีในแหล่งน้ำอื่น ๆ แล้วหายไปโดยที่ไม่มีอะไรเกิดขึ้น Kesorn Sittinew (2005) ดังนั้นสภาพการณ์ในปัจจุบันแหล่งที่อยู่อาศัยของแมงกะพรุนน้ำจืดในแก่งบางระจัน ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ อาจอยู่ในภาวะเสี่ยงที่กิจกรรมของมนุษย์ในลักษณะต่าง ๆ จะส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของแมงกะพรุนน้ำจืด เช่น ผลกระทบจากสารพิษจากภาคการเกษตร การสร้างความสกปรกให้กับแหล่งน้ำ ดังนั้นการอนุรักษ์แหล่งที่อยู่อาศัยของแมงกะพรุนน้ำจืด โดยการมีส่วนร่วมในการดูแลจึงเป็นสิ่งสำคัญ จากสภาพการณ์ดังกล่าวจึงเกิดคำถามวิจัยว่า ทำอย่างไรจะสามารถเฝ้าระวังแหล่งน้ำในแก่งบางระจัน ไม่ให้เกิดการปนเปื้อนสารเคมีในแหล่งน้ำ และสามารถเฝ้าระวังอนุรักษ์แหล่งน้ำที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของแมงกะพรุนน้ำจืดได้อย่างยั่งยืน

แนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การสร้างการมีส่วนร่วมจากกลุ่มผู้นำชุมชนเป็นกลุ่มเป้าหมายแรกในการพัฒนา การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสารและกิจกรรม ดังงานวิจัยของ Chalong Nuichim (2011); Phanpong Kongdechadisak (2014) และ Jukkaphong Pongngamchuen et al. (2013) ที่ได้พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน โดยใช้เทคนิค AIC พบว่า ชาวบ้านมีประวัติการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในระดับหนึ่งผ่านมิติของวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ ก่อให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง ผลของการทำลายป่าในอดีตทำให้ปัจจุบันชาวบ้านหันมาฟื้นฟูป่าด้วยกิจกรรมต่าง ๆ อย่างจริงจัง ซึ่งในอนาคตชาวบ้านต้องการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนทั่วไปและกลุ่มเยาวชนให้มากขึ้น ข้อดีของเทคนิค AIC คือเป็นวิธีหรือกลไกที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกระดับ ทุกคนในองค์กรหน่วยงาน กลุ่มสังคม คณะบุคคล ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ นำมาซึ่งบ่อเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากการทำงานร่วมกัน (Interactive learning through action) ก่อให้เกิดการระดมสมอง เพื่อร่วมคิดร่วมวิเคราะห์หนทางเลือกหรือหนทางปฏิบัติ เพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนา นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของในผลงานที่ตนเองได้มีส่วนร่วม สุดท้ายยังก่อให้เกิดความผูกพัน ความรักและห่วงแหนคอยปกป้องรักษาให้เกิดความมั่นคงยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจการใช้เทคนิค AIC เพื่อการเฝ้าระวังและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด ในพื้นที่ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ เนื่องจากในกระบวนการ AIC มีการใช้สมองซีกซ้ายและซีกขวา มีการใช้ทั้งธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ และการบริหารจัดการกล่าวคือใช้วิธีการอันเป็นองค์รวม (Holistic Method) สมมติฐานของงานวิจัยคาดว่าวิธีนี้ทุกกลุ่มหรือสถาบันได้เรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน มีการร่วม

อุดมการณ์หรือคุณค่าด้วยกัน เรียนรู้จากกันและกัน ค้นพบปัจจัยร่วมด้านการอนุรักษ์และทำงานร่วมกัน ค้นพบว่าแต่ละคนมีทักษะในการเจรจาต่อรองเพื่อใช้ทรัพยากรที่มีร่วมกันเพื่อบรรลุสิ่งที่ต้องการร่วมกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อพัฒนาโครงการการเฝ้าระวังของชุมชนในการอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด ในพื้นที่ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเทคนิค AIC

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายความว่ารวมถึงสัตว์ชนิดต่าง ๆ เช่น แมงกะพรุนน้ำจืด เป็นการใช้อย่างเหมาะสมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ที่ต้องควบคุมกับวงจรชีวิตของสัตว์ต่าง ๆ ที่อยู่กันอย่างสมดุลและสมบูรณ์

ขอบเขตประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มชุมชนคนรักป่า ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ในการเลือกตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive sampling) ผู้นำชุมชน แกนนำการจัดการชุมชน จำนวน 30 คน โดยใช้ชุดคำถามและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการวิจัย

ขอบเขตด้านระยะเวลา ใช้ระยะเวลาดำเนินการ 6 เดือน

ทบทวนวรรณกรรม

ความพยายามของชุมชนหลายแห่งที่จะดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ ซึ่งถือเป็นปรัชญา/แนวปฏิบัติในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน เนื่องจากการใช้ประโยชน์เป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน จึงนับเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ต้นเหตุที่ไม่ต้องอาศัยการลงทุนด้วยงบประมาณจำนวนมาก แต่อยู่บนพื้นฐานของกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนที่มีระบบคิด ภูมิปัญญา ประเพณี และวัฒนธรรมของตนเอง จนเกิดรูปธรรมความสำเร็จอันเป็นที่ประจักษ์โดยทั่วกันในสังคม “...ผลความสำเร็จที่เกิดขึ้นนอกจากจะช่วยฟื้นฟูและรักษาระบบนิเวศแล้ว ปัจจุบันกระแสการยอมรับผลิตภัณฑ์และ/หรือบริการที่มาจากธรรมชาติ (Green Products) หรือได้สัมผัสธรรมชาติ (Ecotourism) ยังเป็นแนวทางหนึ่งในการลดรายจ่ายและสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นด้วย ซึ่งถือเป็นการสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจและช่วยชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้...” (Community Organization Development Institute (Public Organization), 2008)

องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน ผลจากการบูรณาการแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และแนวปฏิบัติที่ดีและเหมาะสมของชุมชน/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับความเห็นจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในด้านวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ด้านการศึกษาและด้านการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยอิงเกณฑ์ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ หรือเนื้อหา (Index of item – object congruence) จากนั้นผู้วิจัยจึงนำไปร่างเป็นกรอบประเด็น สอดคล้องกับองค์ประกอบสำคัญในการจัดรูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน กรณีศึกษา: ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ (Sarayut Khan and Somgul Thavornkit, 2017) สรุปผลได้ดังนี้

ด้านวิธีการสร้างความรู้/ความเข้าใจและความตระหนักร่วมกันในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

1) ควรมีแหล่งเรียนรู้เชิงอนุรักษ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นจุดรวมความสนใจของชุมชน

2) ควรมีบุคคลแกนนำ/ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้/ประสบการณ์ในการรวมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการใช้ประโยชน์/มีปัญหาล้อมรอบ สามารถผลักดัน/จุดประกาย ความรับผิดชอบร่วมกัน

3) ควรมีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันในการใช้ทรัพยากรอย่างมีเหตุผล การประหยัดไว้ใช้ยามขาดแคลน และวิธีการใช้ทรัพยากรที่พัฒนาให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตประเด็นความเหมาะสม

ด้านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง

1) ควรมีการดำเนินกิจกรรมเพื่อรักษา/ซ่อมแซม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาวะปกติหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วม

2) ควรมีการดำเนินกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เสื่อมโทรมลง

3) ควรมีการดำเนินกิจกรรมพัฒนา/ปรับปรุงเทคโนโลยีท้องถิ่นด้านการอนุรักษ์ ด้วยการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม มาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมประเด็นความเหมาะสมในการควบคุมกิจกรรมเพื่อการคงสภาพ/เพิ่มสมรรถนะด้านการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ยั่งยืน

1) สถาบันการศึกษา วัด โรงเรียน หน่วยงานในท้องถิ่น ให้ความร่วมมือด้านวิชาการ สถานที่(เวทีชาวบ้าน) บุคลากร หรืองบประมาณ (ถ้าจำเป็น)

2) มีการตั้งกฎกติกาชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3) มีกระบวนการขยายผลที่ได้จากบทเรียนการอนุรักษ์ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ

4) ควรมีการกำหนด/ขึ้นทะเบียนปราชญ์ชาวบ้านและแหล่งเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มชุมชนคนรักป่า ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ในการเลือกตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling)

วิธีดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในอดีต โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้นำชุมชน แกนนำการจัดการชุมชนจำนวน 30 คน จากชุดคำถามและแบบสัมภาษณ์ และชาวบ้านตำบลหนองแม่นา โดยจะทำการเก็บข้อมูลด้านบริบทชุมชน ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลด้านการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ และการมีส่วนร่วมในอดีต

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนใน 4 ประเด็น คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล โดยใช้เทคนิค A-I-C (Appreciation, Influence, and Control) โดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ตามขั้นตอนต่อไปนี้

- ขั้นเห็นคุณค่า (A) จัดเวทีให้ชาวบ้านเข้ามาพูดคุยถึงสภาพการณ์และปัญหาและความต้องการในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

- ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I) ในขั้นนี้ชาวบ้านจะต้องระบุสิ่งที่ทำให้บรรลุเป้าหมายในการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ใน อนาคต โดยระบุเป็นกิจกรรมหรือโครงการและจัดลำดับความสำคัญ

- ขั้นควบคุม (C) มี 2 ขั้นตอนคือ การแสวงหาผู้รับผิดชอบ และขึ้นวางแผนดำเนินงานโดยกำหนดกิจกรรม ภายใต้โครงการต่าง ๆ วิธีดำเนินการ งบประมาณ และผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรมอีกทั้งใช้เทคนิคยุทธวิธีการนำ เปลี่ยน (Strategies of change) เป็นยุทธวิธีการโน้มน้าวจิตใจและความคิดของบุคคลเป้าหมายให้คล้อยตาม (Persuasive Strategy) สร้างทัศนคติใหม่ต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วม และเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และนำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบข้อมูลหาความสอดคล้องเชิงเนื้อหา และนำเสนอข้อมูลเชิง พรรณนา ใช้ระยะเวลาดำเนินการ 6 เดือน

ผลการวิจัย

ผลจากการใช้เทคนิค A-I-C (Appreciation, Influence, and Control) ซึ่งเป็นขั้นที่ 1 โดยใช้การสนทนากลุ่ม ได้ ประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาการมีส่วนร่วมขั้นตอนการสร้างความรู้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การพัฒนาการมีส่วนร่วมขั้นตอนการสร้างความรู้

ประเด็น	ปัจจุบัน	อนาคต
1. สถานการณ์ปัญหาของป่าชุมชนใน ปัจจุบัน	มีกฎระเบียบต่าง ๆ ในการใช้ประโยชน์ จากป่า โดยชุมชนมีแนวทางปฏิบัติอย่าง เคร่งครัด แต่มีชาวบ้านบางกลุ่มที่ละเลย กฎระเบียบเพื่อทำการเกษตรสภาพ ป่า แหล่งน้ำเริ่มเสื่อมโทรม	ปรับกฎระเบียบให้มีความยืดหยุ่นมาก ยิ่งขึ้น มีมาตรการลงโทษผู้ฝ่าฝืนอย่าง จริงใจเพราะรักษาและอนุรักษ์ผืนป่าไว้ให้ นานที่สุด
2. ความต้องการในอนาคต	ต้องการให้ชาวบ้านทุกคนร่วมมือกันปลูก ป่าเพื่อพัฒนาลุ่มน้ำเชิง และแหล่งน้ำ สะอาด เพื่อประโยชน์รอบด้าน อนุรักษ์ แมงกะพรุนน้ำจืด พัฒนาเส้นทางเดินป่า เพื่อพัฒนาป่าชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกป่า กำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจนและใช้วัสดุใน พื้นที่	ต้องการให้ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าชุมชน และการอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด รวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่นักท่องเที่ยว โดยเยาวชนในท้องถิ่นเป็น มัคคุเทศก์น้อย ให้ข้อมูล และ ยังต้องการ ให้เพิ่มกิจกรรมการพัฒนาป่า เช่น สำรวจ ป่าเป็นประจำ จัดทำแนวป้องกันไฟป่า เป็น ต้น

ผลการศึกษาในขั้นที่ 2 ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา การคิดโครงการที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ และจัดลำดับความสำคัญของโครงการ ซึ่งผลของการปฏิบัติมีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 การสร้างแนวทางการพัฒนา

โครงการ	แนวทางปฏิบัติ
1. พัฒนาลุ่มน้ำเข็ก และแหล่งน้ำสะอาด	จัดกลุ่มสมาชิกในชุมชนสำรวจป่าและแม่น้ำเข็ก จัดสรรพื้นที่และกล้าไม้มาปลูกทำแนวกันระหว่างพื้นที่ทำการเกษตรกับแม่น้ำ
2. อนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด	สมาชิกในชุมชนร่วมกันดูแลรักษา แหล่งน้ำและสิ่งปลูกสร้างบริเวณใกล้เคียง โดยมีการจัดเวรยามตรวจ
3. พัฒนาเส้นทางเดินป่าเพื่อพัฒนาป่าชุมชน	สมาชิกในชุมชนร่วมกันดูแลรักษา จัดกลุ่มบริการนำเที่ยวเดินป่าให้กับนักท่องเที่ยว
4. ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกป่ากำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน และใช้สุดในพื้นที่	กลุ่มสมาชิกในชุมชน จัดสรรพื้นที่และกล้าไม้มาปลูกทำแนวกันระหว่างพื้นที่ชุมชนกับแนวป่า

ผลขั้นที่ 3 การสร้างแนวทางปฏิบัติ การนำเอาโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ มาสู่การปฏิบัติและจัดกลุ่มผู้ดำเนินงานซึ่งจะรับผิดชอบต่อโครงการหรือกิจกรรมขั้นตอนโดยการแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ และการตกลงในรายละเอียดในการดำเนินงานดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 โครงการจากการผลการประชุมวางแผนโครงการ

โครงการ	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินงาน	ผู้รับผิดชอบ
1. พัฒนาลุ่มน้ำเข็ก และแหล่งน้ำสะอาด	เพื่อรักษาแหล่งน้ำเข็กให้เป็นแหล่งน้ำสะอาด	จัดกลุ่มสมาชิกในชุมชนสำรวจป่าและแม่น้ำเข็ก จัดสรรพื้นที่และกล้าไม้มาปลูกทำแนวกันระหว่างพื้นที่ทำการเกษตรกับแม่น้ำ	คณะกรรมการชุมชนและชาวบ้าน
2. อนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด	เพื่ออนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด	สมาชิกในชุมชนร่วมกันดูแลรักษา แหล่งน้ำและสิ่งปลูกสร้างบริเวณใกล้เคียง โดยมีการจัดเวรยามตรวจ	คณะกรรมการชุมชนและชาวบ้าน
3. พัฒนาเส้นทางเดินป่าเพื่อพัฒนาป่าชุมชน	เพื่อพัฒนาป่าชุมชนเป็นเส้นทางเดินป่า	สมาชิกในชุมชนร่วมกันดูแลรักษา จัดกลุ่มบริการนำเที่ยวเดินป่าให้กับนักท่องเที่ยว	คณะกรรมการชุมชนและชาวบ้าน
4. ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกป่ากำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน	เพื่อให้ชาวบ้านร่วมกัน ปลูกป่า กำหนดแนวเขตป่าในพื้นที่	กลุ่มสมาชิกในชุมชน จัดสรรพื้นที่และกล้าไม้มาปลูกทำแนวกันระหว่างพื้นที่ชุมชนกับแนวป่า	คณะกรรมการชุมชนและชาวบ้าน

อภิปรายผล

จากการใช้เทคนิค AIC เพื่อการเฝ้าระวังและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด ในพื้นที่ ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถทำให้ได้ผลสรุปและความต้องการของชุมชน ใน 4 โครงการ ซึ่งผลจากขั้นที่ 1 เป็นขั้นตอนที่ชาวบ้านได้ร่วมกันเสนอและวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ปัจจุบันของลุ่มน้ำเข็ก

และได้เสนอความคิดแนวทางการอนุรักษ์ การมองถึงอนาคตและทุกคนสามารถยอมรับในกระบวนการได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากเป็นแนวทางที่ทุกคนมีความปรารถนาาร่วมกัน ต่อมาในขั้นที่ 2 ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนากลุ่มชุมชนได้เสนอแนวทางการพัฒนาในรูปแบบของโครงการจำนวน 4 โครงการ ได้แก่ 1) พัฒนาลุ่มน้ำเข็ก และแหล่งน้ำสะอาด 2) อนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด 3) พัฒนาเส้นทางเดินป่าเพื่อพัฒนาป่าชุมชน และ 4) ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกป่ากำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน ซึ่งโครงการที่เสนออยู่ในกรอบทฤษฎีหลักเกณฑ์และนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยโครงการดังกล่าวต้องให้ทั้งสองฝ่ายได้ร่วมมือกันระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว โดยให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวและบังคับให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นั้น ๆ ได้กำหนดไว้ (Prachit Sakunapat, Wimol Jirojphan and Udom Cheikiwong, 2011) เช่นเดียวกับการศึกษาของ Siriporn Chooprasoot (2016) ได้เชิญผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการตัวแทนชุมชนร่วมหารือเกี่ยวกับการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในการให้ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของทางเขตห้ามล่า ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับแนวทางการรักษาป่า Meechai Wongup (2015) ได้เสนอการดูแลรักษาป่าในระดับประชาชนควรมีการดูแลรักษาป่าร่วมอนุรักษ์รักษาป่าเก่าแก่หรือต้นไม้ที่มีอายุมาก และต้นไม้ใหญ่ในพื้นที่ไม้ให้ถูกตัดทำลาย มีการเผยแพร่ความรู้ในการดูแลรักษาป่า ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนมีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตระหนักเห็นคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ จึงจำเป็นต้องป้องกันและรักษาพื้นที่ป่าไม้ที่เหลืออยู่ ขณะที่ Sriprapai Komstra (2016) สะท้อนว่า การให้ความรู้แก่ชุมชนในการอนุรักษ์ป่าเพียงอย่างเดียวไม่ได้จะต้องมีปัจจัยทางด้านอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น การจัดกิจกรรมเสริมความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ป่าชุมชน มีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์การจัดสนทนากลุ่มการมีส่วนร่วมและบอกวิธีในการอนุรักษ์ป่าชุมชน กิจกรรมเหล่านี้ควรจัดให้มากขึ้นเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง

และขั้นที่ 3 การสร้างแนวทางปฏิบัติ ถือว่าเป็นเป็นแผนปฏิบัติการ (Action Plan) ซึ่งต้องทำข้อเสนอโครงการว่ามีแนวทางดำเนินการอย่างไร งบประมาณและผู้รับผิดชอบ โดยขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการควบคุมการดำเนินการตั้งแต่ขั้นแรกมาจนถึงการทำเป้าหมายให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในแต่ละโครงการ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นแนวทางการใช้ AIC ในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ในการร่วมกันเฝ้าระวังและอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด โดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้เสนอให้ใช้การประชุมแบบมีส่วนร่วม (ACI) แผนที่ชุมชน (Village Map) การกำหนดอนาคตหมู่บ้าน (Future Search Confluence: FSC) จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ข้อจำกัด (SWOT) การระดมสมองโดยใช้บัตรคำ (Metaplan) หรือการสรุปเชื่อมโยงโดยใช้แผนที่ความคิด (Mind Map) ในการสร้างมีส่วนร่วมของชุมชนเช่นกัน (Donruetai Kovathanakul, 2013)

จากผลการวิจัยพบว่า การใช้เทคนิค AIC สามารถทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการสรุปประเด็นและการตัดสินใจได้รวดเร็ว แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมีจิตสำนึกในการเข้ามามีส่วนร่วม เสนอทางเลือกและปรึกษาหารือแนวทางการแก้ไขปัญหา กำหนดระเบียบ หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในการกำหนดเป้าหมายในการอนุรักษ์เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน ชาวบ้านมีคณะกรรมการจัดประชุมเป็นระยะ เพื่อประเมินกระบวนการและผลกระทบที่ตามมาด้วยปัจจัยภายนอกที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ พัฒนาให้เกิดบทบาทการนำเที่ยวและให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว จากการใช้เทคนิค AIC ของ Jukkaphong Pongngamchuen et al. (2013) พบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบอกถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อความสำเร็จของการพัฒนา และหลักการพัฒนาการมีส่วนร่วม 5 สร้าง ที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมชุมชนใหม่ขึ้นคือ การรวมพลัง การทำงานเป็นทีม ความรักและห่วงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และแนวคิดเชิงก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงหลังการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ด้วยปัจจัย 4 ด้าน คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมการดำเนินงาน ด้านการมีส่วนร่วมผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล แสดงให้เห็นว่าก่อนและหลังการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการประเมินผลมีแนวโน้มที่ดีขึ้น ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจต่อกลุ่ม และเกิดพลังในการอนุรักษ์ป่าชุมชนและอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืดในชุมชนอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการคิด วางแผน และปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวอันก่อให้เกิดประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้และการยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ (Ranee Esichaikul, 2014) การดำเนินการเฝ้าระวังและอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด ในพื้นที่หนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ควรดำเนินการควบคู่ไปกับโครงการพัฒนาศักยภาพของคน โดยการเพิ่มความรู้ ทักษะ และการมีจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ พื้นที่พืชรพยารธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับชุมชนให้กว้างมากขึ้น อบรมให้ความรู้และพัฒนาองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง มีประสิทธิภาพในด้านการจัดการการท่องเที่ยวและสามารถจัดเก็บรายได้เพื่ออนุรักษ์ พื้นที่การท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง โดยให้มีการพัฒนาทักษะการจัดการที่ถูกต้อง

สรุปผล

งานวิจัยนี้เริ่มต้นจากชุมชน สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ จากผลการวิจัยได้แนวทางการดำเนินโครงการเพื่อการเฝ้าระวังและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืดในพื้นที่ ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 4 โครงการ ได้แก่ 1) พัฒนาลุ่มน้ำเข็กและแหล่งน้ำสะอาด 2) อนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด 3) พัฒนาเส้นทางเดินป่าเพื่อพัฒนาป่าชุมชน และ 4) ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกป่ากำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

หน่วยงานในชุมชนควรอาศัยจุดเด่นเพื่อเป็นชุมชนต้นแบบในการพัฒนาการอนุรักษ์ พื้นที่พืชรพยารธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับชุมชนให้กว้างมากขึ้น และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพในด้านการจัดการการท่องเที่ยว และสามารถจัดเก็บรายได้เพื่ออนุรักษ์ พื้นที่ การท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ในการศึกษาครั้งนี้ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปพัฒนาเชิงวิชาการ ได้แก่ 1) พัฒนาลุ่มน้ำเข็กและแหล่งน้ำสะอาดพัฒนาการอนุรักษ์ พื้นที่พืชรพยารธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับชุมชนในการใช้สอยประโยชน์ 2) อนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืด เพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติวงจรชีวิตของสัตว์และป่าไม้ 3) พัฒนาเส้นทางเดินป่าเพื่อพัฒนาป่า

ชุมชน เพื่อสร้างรายได้เพิ่มให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง และ 4) ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกป่ากำหนดแนวเขตป่าให้ชัดเจน เพื่ออนุรักษ์ ป่าในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเชิงสำรวจถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการพัฒนาระบบนิเวศที่เหมาะสมต่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์และสัตว์ที่มีผลต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาการใช้เทคนิค AIC เพื่อการเฝ้าระวังและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์แมงกะพรุนน้ำจืดในพื้นที่ ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จะทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนของมนุษย์และสัตว์ที่มีผลต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาที่ได้หากประชาชนและชุมชน เรียนรู้และหาข้อมูล ศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ โดยการสร้างแนวทางปฏิบัติ การนำเอาโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ มาสู่การปฏิบัติและจัดกลุ่มผู้ดำเนินงานซึ่งจะรับผิดชอบต่อโครงการหรือกิจกรรมขั้นตอนโดยการแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ

References

- Chooprasoot, S. (2016). *People's Participation in Forest Resource Conservation: A Case Study of Khao Phra Theaw Non Hunting Area, Phuket Province*. The Degree of Master of Science in Environmental Management. Prince of Songkla University.
- Community Organization Development Institute (Public Organization). (2008). *Model beehive, Community-Based Natural Resource and Environment Management Model*. Bangkok: Roumtaweepol Print.
- Esichaikul, R. (2014). *Niche tourism management*. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University.
- Nuichim, C. (2011). *People's Participation in the Management of Khao Sanam Prieng Wildlife Sanctuary, Kamphaengphet Province*. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University.
- Khan, S., & Thavornkit, S. (2017). The Environmental Conversation Model for Communities: A case study of Local Science Projects Under Rajabhat University Network. *Journal of Information*, 16(2), 169–181.

- Komstra, S. (2016). The Participation of Citizens in Community Forest Conservation: A Case Study of Tambon Chongsadao Amphoemuang Kanchanaburi, Kanchanaburi Province. *Journal of Humanities and Social Sciences, Rajapruk University*, 1(3), 59–68.
- Kongdechadisak, P. (2014). The People's Participation in Environmental Conservation at Kohchang National Park, Kohchang District, Trad Province. Master of Public Administration, Department of Public and Private Management. Burapha University.
- Kovathanakul, D. (2013). *Sustainable Tourism Development*. Khon Kaen: Faculty of Management, Khon Kaen University.
- Poungngamchuen, J. et al. (2013). Participatory development of the people in community forest management model: A case study of Baan Tha Pha Pao, Tha Pra Duk Sub-district, Maetha district, Lampun province. *KMUTT Research and Development Journal*, 36(2), 215–234.
- Sakunapat, P., Jirojphan, W., & Cheikiwong, U. (2011). *Ecotourism* (2nd ed.). Bangkok: Saengdao.
- Sittinew, K. (2005). Jellyfish Mystery in River. *Sarakadee Magazine*, 12(240, February).
- Wongup, M. (2015). *Development Guideline of People in Local Government Organization Area, Wangjao District, Tak Province*. The Master of Public Administration Degree Program in Local Government, Kamphaeng Phet Rajabhat University.